

Babylonische spraakverwarring rond migrantenerfgoed

Miriam Gazzah Migrantenerfgoed staat al jaren hoog op de kunst- en cultuuragenda. Het is de vraag of dit een nuttig concept is binnen de kaders van het huidige volks- cultuurbeleid. Zijn migrantenerfgoed en volkscultuur verenigbaar? In hoeverre zijn deze termen houdbaar en legitiem in onze globaliserende, gefragmenteerde en gemedialiseerde samenleving? En hoe verhouden ze zich tot de ontwikkelingen in het veld?

Over wat volkscultuur precies is, is een boek vol te schrijven. De definitie van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur (NCV) is een hanteerbare en begrijpelijke: 'Volks- cultuur is de manier waarop mensen hun dagelijks leven vormgeven. Het zijn de alledaagse dingen, gewoonten en gebruiken, normen en waarden, tradities en rituelen die in ieders leven een rol spelen. Volkscultuur heeft dus veel te maken met *roots* en identiteit.' (Strouken 2008) Deze omschrijving uit de pen van Ineke Strouken, directeur van het NCV, schuurt aan tegen een veelvoud van andere begrippen en concepten, zoals identiteit(svorming) en levensstijl. Deze definitie gaat dus ook over de manier waarop mensen hun alledaagse leven inhoud geven. Strouken voegt dit overigens zelf ook toe aan haar eigen definitie. (Ibid., 3)

Op zoek naar inspiratie voor dit artikel kwam ik een uitgave van *Boekman* tegen uit 2004, volledig gewijd aan 'het museum van de toekomst'. Thema's als interculturaliteit,

culturele diversiteit en de implementatie daarvan in het cultuurbeleid, het belang van migrantenerfgoed en de presentatie ervan in bestaande en gedroomde musea passeren de revue. Het is opvallend dat het debat niet veel progressie lijkt te hebben geboekt ten opzichte van zeven jaar geleden: de rol van migranten, allochtonen of minderheden, nieuwkomers, nieuwe Nederlanders – om maar een paar termen te noemen – werd in 2004 door velen geïmplementeerd. Dat is in het huidige debat nog steeds zo. Diverse auteurs poneerden destijds de stelling dat er te weinig aandacht is voor migranten c.q. minderheden in musea, dat het publiek niet cultureel divers genoeg is en dat de presentaties en collecties te 'wit' zijn. Het zijn allemaal nog even hete hangijzers.

Renaissance van volkscultuur

Recentelijk heeft de term volkscultuur een renaissance doorgemaakt, met name nadat het kabinet-Balkenende IV in 2007 volks-

cultuur een speerpunt maakte in het cultuurbeleid. Het Fonds voor Cultuurparticipatie is een van de concrete producten van dit beleid, dat volkscultuur ziet als een middel om cultuurparticipatie te stimuleren, sociale cohesie en dialoog te bevorderen en uitsluiting tegen te gaan. Paradoxaal genoeg wordt volkscultuur ook gezien als een middel om groepseigen identiteiten, zoals nationale, lokale en regionale identiteiten, te versterken. Dit lijkt in tegenspraak met het creëren van sociale cohesie. Het bevorderen van culturele diversiteit is binnen het volkscultuurbeleid óók een doelstelling. Maar hoe verhoudt het stimuleren van eigenheid en het bewustwordingsproces van geworteld zijn in een bepaalde traditie en historie zich tot de zogenoemde migrantenculturen en het migrantenerfgoed? Zijn deze fenomenen niet een contradictio in terminis?

De keuze voor het benadrukken en stimuleren van volkscultuur in het recente cultuurbeleid hinkt volgens Kees Vuyk op twee gedachten. (Vuyk 2010) Enerzijds ervaren veel mensen door vervaging van nationale grenzen, in de vorm van globalisering, in toenemende mate dat zij leven in een samenleving waarin zij zich niet meer herkennen. Zij gaan daarom op zoek naar culturele ijkpunten in hun alledaagse leven die houvast bieden en hen verbinden met het bekende en het vertrouwde. Volkscultuur dient in dat kader als tegenhanger voor dit proces door de verbanden met vroeger, met tradities en folklore vast te houden in de hoop zo nationale, regionale en lokale identiteiten niet te verliezen.

Anderzijds lijkt, zo stelt Vuyk, de nadruk op volkscultuur in het cultuurbeleid juist voort te komen uit het globaliseringsproces. Volkscultuur wordt ingezet als een middel om (nieuwe) identiteiten te vormen in een postmoderne samenleving waarin transnationale verbanden een grote rol spelen en een veelvoud aan nationaliteiten en culturen binnen een verstedelijkte samen-

leving aangegrepen worden om nieuwe identiteiten op te bouwen. (Ibid.)

Het recent ingevoerde cultuurbeleid, met de nadruk op stimulering van culturele participatie en volkscultuur, staat op veel punten ogenschijnlijk haaks op migrantenculturen en migrantenerfgoed. Waarom? Ten eerste: het concept migrantenerfgoed lijkt uit te gaan van het bestaan van afgebakende gemeenschappen die hun eigen vastomlijnde erfgoed hebben, dit willen bewaren en doorgeven aan volgende generaties. Dit in tegenstelling tot het willen creëren van dialoog en sociale cohesie. Daar waar mensen zich richten op groepsgrenzen, 'ons' cultureel erfgoed, 'onze' geschiedenis, 'onze' gebruiken en rituelen, verrijzen meteen discussies over wie 'wij' zijn ten opzichte van 'de ander'. Zonder de ander is er immers geen wij. Een proces waarbij grenzen tussen groepen versterkt worden.

Ten tweede, de term migrantenerfgoed *an sich* is een moeilijk hanteerbaar concept, want wat is het nu precies? Waar begint migrantenerfgoed? Op het moment dat de eerste Marokkaanse en Turkse gastarbeiders voet aan land in Nederland zetten? Of toen ze vertrokken uit de landen van herkomst? En moeilijker nog: waar houdt migrantenerfgoed op en begint de creatie of productie van 'gewoon' erfgoed? Zijn de tweede en derde generatie Nederlands-Marokkaanse jongeren bijvoorbeeld bezig met het creëren van migrantenerfgoed, of produceren zij 'gewoon' erfgoed?

Bovendien is het de vraag of migrantengemeenschappen überhaupt hun eigen erfgoed willen bewaren en/of overdragen. Het gebruik van de term migrantenerfgoed gaat er onherroepelijk van uit dat er zoiets bestaat. Te meer impliceert het gebruik van deze term dat migranten zich bewust zijn van het hebben van 'eigen' erfgoed en de vanzelfsprekende wil hebben om dit te bewaren en behouden voor hun kinderen

en kleinkinderen. En dat is nog maar de vraag!

Losse flodders

De omgang met migrantenerfgoed in Nederland lijkt tot nog toe een ongecoördineerde verzameling van incidentele projecten, activiteiten en initiatieven. Niet alleen zijn de activiteiten enorm gefragmenteerd en verschilt het collectiebeleid van museum tot museum, maar ook de visie op wat migrantenerfgoed is of zou moeten zijn, varieert enorm. De fragmentatie van het migrantenerfgoed over vele instellingen heeft mijn inziens ook en vooral te maken met de afwezigheid van het bewustzijn van het belang van erfgoed onder migrantengemeenschappen zelf. Dat staat los van het feit of we kunnen spreken van het bestaan van migrantengemeenschappen, een term waar ik vraagtekens bij zet.

Het bestaan van erfgoed staat of valt met het bewustzijn van onze huidige positie ten opzichte van het verleden. Erfgoed balanceert daarmee dus altijd op de breuklijn van vroeger en nu; het is een constructie van het verleden vanuit het heden, een poging tot continuïteit van een bepaalde culturele uiting in een hedendaags jasje. Erfgoed is daarmee ook nooit neutraal, maar altijd subjectief. Migratie betekent (doorgaans) een abrupte breuk met het verleden. Er is sprake van discontinuï-

teit, zowel vanuit geografisch, sociaal als cultureel perspectief. Is het daarom niet logisch dat de bewustwording van het hebben van erfgoed en de behoefte tot beheer en behoud ervan, niet zo duidelijk en vanzelfsprekend zijn bij migrantengroepen?

Vernieuwing en wantrouwen

In de erfgoedsector heb ik aan een aantal projecten mogen meewerken die verband hielden en houden met migrantenerfgoed.

Willen migrantengemeenschappen hun eigen erfgoed eigenlijk wel bewaren?

Deze varieerden in aanpak en benadering. Ik noem een paar voorbeelden. De tentoonstelling *Multiple M* van Imagine IC (2007) in Amsterdam (www.multiplem.nl) is een voorbeeld van een creatieve en stereotype-doorbrekende benadering van migrantenerfgoed. Deze interactieve presentatie over de lifestyle van moslimjongeren in de Randstad keek over de grenzen van etniciteit en nationaliteit heen. Het incorporeerde een bijzonder perspectief op jongerencultuur door aan de hand van mode en muziek te laten zien hoe jongeren hun alledaagse leven vorm en inhoud geven.

Voor het project *Kleur bekennen* in het Limburgs Museum in Venlo (www.kleurbekennen.nl) (2008-2010) verzamelde we informatie en materiaal over de Limburgse migratiegeschiedenis. Het belang van het behoud van Limburgse migrantenerfgoed was daarin de motiverende kracht. Tijdens het veldwerk, op zoek naar materieel en immaterieel erfgoed van migranten-

groepen, bleek regelmatig dat de migrantengemeenschappen zelf zich weinig bewust waren van het belang van erfgoed. Animo om hiermee aan de slag te gaan was vaak minimaal en leunde op een enkele enthousiasteling. Het Limburgs Museum – een voor de buitenwereld ‘wit’ instituut – wekte wantrouwen toen het op zoek ging naar migratieverhalen (*oral history*) van Limburgse migranten. Want waarom wilde het Limburgs Museum verhalen presenteren over Turkse gastarbeiders in Roermond? Uiteraard speelde het politieke klimaat in Limburg, waar de PVV veel aanhang heeft, hierin ook een rol.

Momenteel werk ik aan het project *Ik ben erbij* over jongeren en feestculturen in Gelderland, vanuit het Servicepunt Gelderse Volkscultuur van de Stichting Gelders Erfgoed in Zutphen (sinds maart 2011). Dit project kijkt met een vergrootglas naar enkele zeer uiteenlopende feestculturen in Gelderland. Het doel daarbij is op de eerste plaats om kennis en zichtbaarheid van de diversiteit van Gelderse feestculturen te presenteren. Met een open visie richting jongerenculturen in Gelderland onderzoeken we hoe jongeren van diverse pluimage feest aangrijpen als een belangrijk middel om te laten zien wie zij zijn. Veel jaarlijks terugkerende feesten

zijn als het ware volksculturele tradities geworden – evenementen die op het snijvlak van traditie en vernieuwing liggen. Volkscultuur is immers beide: een dynamisch proces waarbij culturele uitingen keer op keer vernieuwd en zich eigen gemaakt worden. Daarom zijn volksculturele uitingen zoals festivals, feesten en jaarlijks terugkerende evenementen bij uitstek geschikt om alledaagse identiteiten in een bijzonder jasje te steken.

Volkscultuur en migrantenerfgoed sluiten elkaar niet per definitie uit

Lifestyle en volkscultuur

Volkscultuur en migrantenerfgoed sluiten elkaar niet per definitie uit. Imagine IC liet via *Multiple M* een interpretatie op migrantenerfgoed zien vanuit, als het ware, een volkscultureel perspectief. Dat wil zeggen: de definitie van volkscultuur van Strouken kwam in de volle breedte van het project tot uiting. Het alledaagse leven en de gebruiken, rituelen en objecten die daarbij hoorden (gebruiken, kleding, muziek, feesten), geven inzicht in welke culturele repertoires jongeren gebruiken in hun identiteitsvorming en de concrete uitdrukking daarvan.

Het Gelders Erfgoed-project tracht op dezelfde wijze beide concepten te incorporeren. In feite zijn feesten hedendaags erfgoed. Daar waar in het alledaagse leven weinig ruimte en tijd is om bijvoorbeeld je Aziatische identiteit te benadrukken, kunnen bezoekers van de *Asian parties* hun hart ophalen. Het belang van het alledaagse komt dus samen in de manier waarop mensen culturele uitingen

Miriam Gazzah

werkt bij de Stichting Gelders Erfgoed in Zutphen. Zij is tevens postdoctoral Fellow bij het Amsterdam Institute for Social Science Research (AISSR)
www.miriamgazzah.nl

op diverse en nonchalante wijze incorporeren in hun dagelijks leven. En dat gebeurt op een brede volksculturele wijze, zoals Strouken al stelde. Het alledaagse leven van de ‘gewone’ Nederlander en dat van de ‘nieuwe’ Nederlander’ staan bol van culturele uitingen, sociale gebruiken en objecten die men tot volks-cultuur zou kunnen rekenen: de keetcultuur van plattelandsjongeren, *Asian parties* in de Randstad, pasar malams in een Apeldoornse sporthal, Marokkaanse bruiloften in een Amsterdamse woonkamer, enzovoorts. Maar ook naar de Chinees gaan, shoarma halen, straattaal bezigen doorspekt met Marokkaanse en Antilliaanse woorden en het Suikerfeest zijn voorbeelden van hedendaagse volkscultuur.

Migrantenerfgoed en volkscultuur zijn inherent. Waarom? Omdat onze huidige samenleving een levensstijl vereist die dwars door alle hokjes en over alle grenzen heen gaat. Mensen zijn niet doelbewust bezig om (migranten)erfgoed in stand te houden. Mensen creëren in deze huidige, gemedialiseerde en globaliserende samenleving een levensstijl die refereert aan de uiteenlopende verbanden die zij hebben met hun verleden en heden en met hun huidige en eventueel voormalige leefomgeving. Migratie (en de nasleep ervan) kan daarin een rol spelen, maar dat hoeft niet.

Literatuur

- Hermesen, J.J. (hoofddred.) (2004) ‘Het museum van de toekomst’. In: themanummer *Boekman*, jrg. 16, nr. 61, 4-182.
- Strouken, I. (2008) ‘Volkscultuur één van de drie speerpunten in het cultuurbeleid’. In: *Volkscultuur Magazine*, jrg. 3, nr. 2, 3-8.
- Vuyk, K. (2010) ‘Volkscultuur en cultuurbeleid. Identiteit, legitimatie en participatie’. In: *Levend erfgoed. Vakblad voor public folklore & public history*, jrg. 7, nr. 2, 4-9.